

אבות המלאכות האסורות בשבת

### משנה ב

**אָבוֹת מְלָאכוֹת מְנִינִם אֶרְפָּעִים חָסֵר אַחַת -**  
שלושים ותשעה<sup>78</sup>:

**אחד עשר אבות מלאכות בהכנת המזון:** הַזֹּרֵעַ זרעים בקרקע, תולדותיו: הנוטע, המבריך, המרכיב, החותך והמשקה את הזרעים, הַחֹרֵשׁ את הקרקע, תולדותיו: החופר בקרקע, המשווה גומות בשדה וכל מלאכה המייפה את הקרקע<sup>79</sup>, הַקּוֹצֵר תולדותיו:

של אב א', משום דהוי כעושה וחוזר ועושה בהעלם אחת ואין חלוק חטאות בהעלם אחת, אלא בגופי עבירה שאינן דומים, או בחלוק שבתות לענין שגגת שבת: **ב** הַזֹּרֵעַ החורש. הא דלא תנא החורש ברישא והדר הזורע כדרך כל הארץ, לאשמועינן שאם היה קרקע קשה וחרשו וזרעו וחרשו חזר וחרשו, מחייב אחרישה שנייה משום חורש: **הקוצר**. בזרעים, והמלקט באילנות, חייב משום

### ביאורים והרחבות

אסורה, אם יאמרו לו: "שבת היום", לא יפרוש ממלאכה, שהרי גם הוא יודע ששבת היום, אבל אם יאמרו לו: "מלאכה זו שאתה עושה אסורה" - מיד פורש. רב נחמן אומר הסבר אחר, כששכח עיקר שבת - שגגה אחת היתה בידו ומביא קרבן אחד, ואילו כשיודע ששבת היום - שגגות הרבה הן, שהרי בכל מלאכה שוגג הוא, ולכן עליו להביא קרבנות כמספר השגגות. עוד שואלין (שם): חילוק מלאכות מנלן (שיש חיוב קרבן על כל מלאכה ומלאכה)? והשיבו: אמר **שמואל**: אמר קרא (שמות לא, יד): "מחלליה מות יומת" - התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד (מהכפילות "מות יומת" למדין, שחילול שבת אף שהיא עבירה אחת, יש בה פרטים הרבה). ושואלין: הרי הפסוק הזה במזיד נאמר? והשיבו: אם אינו ענין למזיד - דכתיב (שם לה, ב): "כל העושה בו מלאכה יומת", תנהו ענין לשוגג, ומאי "יומת"? יומת בממון (שיצטרך לשלם קרבנות רבים על חטאיו). לימוד נוסף למדו בשם רבי נתן, דתניא: רבי נתן אומר: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שם פסוק א) - מה תלמוד לומר (הרי עצם איסור הבערה כלול באיסור עשיית מלאכה בשבת)? לפי שנאמר (שם פסוקים א-ב): "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם, אלה הדברים וגו' ששת ימים תעשה מלאכה", דברים - הדברים, אלה הדברים (הדגש על "אלה הדברים" שמהם למדין על ל"ט מלאכות), אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני, יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת? תלמוד לומר (שם לה, כא): "בחריש ובקציר תשבות" (הרי שיש פירוש על איסור חרישה וקצירה). ועדיין אני אומר, על חרישה ועל קצירה - חייב שתיים, ועל כולן אינו חייב אלא אחת, תלמוד לומר: "לא תבערו אש" - הבערה בכלל (כל המלאכות) היתה, ולמה יצאת? להקיש אליה ולומר לך, מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליו בפני עצמו.

78. בגמרא (עג, ב) למדין בשם רבי יוחנן, שציינה המשנה את מספר המלאכות אף על פי שמונה היא את המלאכות אחת לאחת, כדי ללמד שאם עשאן כולם בהעלם אחד - חייב על כל אחת ואחת.

79. בגמרא (עג, ב) למדין, שאף על פי שבדרך כלל חורשים ואחר כך זורעים, נקטה המשנה קודם זריעה ואח"כ חרישה, משום שמשנתנו מדברת בארץ ישראל שאדמתה קשה, ואי אפשר

ר' עובדיה מברטנורא  
אין לו לדעת איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת, אא"כ ישב ועסק לפני חכמים בהלכות שבת. וה"ה שחייב על ב' תולדות של ב' אבות חלוקות על כל אחת חטאת אחת, אבל אי עביד אב ותולדה ידיה, או ב' תולדות של אב אחד, לא מחייב אלא חדא, כדקתני סיפא העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת, כגון ב' תולדות

ר' עובדיה מברטנורא  
קוצר: המעמר. אוסף זרעים  
תלושים וצוברים אל מקום  
אחד: הזורה. ברחת לרוח:  
הבורר. פסולת, בידיו או  
בכברה: והמרקד. בנפה, ואע"ג  
דהני כולו חדא ניהו  
דלהפריש פסולת מתוך אוכל  
נעשו שלשתן, משום דשלשתן  
הוו במשכן אף על גב דדמו  
להדדי חשיב להו כל חדא  
באנפי נפשה. אי נמי לפי שאין  
בבת אחת אלא זה אחר זה:  
האופה. לא הויא במשכן, דאין  
אפייה אלא בפת ופת לא  
שייכא במלאכת המשכן, אלא  
תנא סדורא דפת נקט, ומיהו  
מבשל שהוא מעין מלאכת  
אופה הוה במשכן, בסממני  
של צבע תכלת וארגמן ותולעת  
שני. והמגיס בקדרה, והנותן  
כסוי ע"ג קדרה העומדת על  
האש, חייב משום מבשל, וכל הנך קמאי דחשיב במתניתין הזורע הקוצר הדש וכו', כולו הוו  
בסממני צבע של מלאכת המשכן: הגוזז צמר. וכל שאר מלאכותיה שייכי בצמר תכלת של  
מלאכת המשכן: המלכנו. מכבסו בנהר: המנפצו. חובטו בשבט אי נמי סורקו במסרק:

הבוצר ענבים, הגודר תמרים, המוסק זיתים, האורה  
תאנים, וְהַמְעֵמֵר - אוסף את התבואה לערימה  
אחת, תולדותיו: האוסף פירות או עצים לעשות מהם  
ערימה אחת, או הנוקב תאנים וחורז אותם על חבל;  
הַדֵּשׁ - מפריד את הגרעין מן המוץ, תולדותיו:  
המפרק פולים מן השרביטים וְהַזֹּרֶה את התבואה  
ברחת לרוח בכדי להסיר את המוץ; הַבּוֹרֵר פסולת  
מאוכל וכדומה, הַטּוֹחֵן מתולדות הטחינה: השוחק  
קפה במכונת טחינה, המבקע עצים לקיסמים  
וכדומה, וְהַמְרַקֵּד - מסנן את הקמח בנפה<sup>80</sup>, וְהַלֵּשׁ  
את הבצק, וְהַאֲפִיָּה<sup>81</sup>.

**שלושה עשר אבות מלאכות בעשיית בגד: הַגּוֹזֵז אֶת  
הַצֶּמֶר תולדותיו:** תולש נוצות של עיזים, מורט  
נוצות העוף, תולש שערוות וכדומה, הַמְלַכְנֵנו  
תולדותיו: מכבס בגד במים, סוחט בגד רטוב, משרה  
בגד מלוכלך במים, וְהַמְנַפֵּצוֹ - שמכה את גיזת

#### ביאורים והרחבות

לכסות את הזרעים שבה בלי חרישה, ולאחר שזורעים בה, חורשים שנית כדי לכסות את  
הזרעים (ומשמיעה המשנה שגם זה נחשב חרישה).

80. בגמרא שואלין: היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד (הרי כולן דומות זו לזו, ומטרתן אחת -  
הפרדת המאכל מן הפסולת)? והשיבו: מלאכות אלו היו במשכן וחשובות הן, ולכן מנה אותם  
התנא בנפרד. כלומר, שלושת המלאכות הללו - זורה, בורר ומרקד, אמנם מטרה אחת להם,  
להוציא את הפסולת מתוך האוכל, מכל מקום הואיל ושלושן היו במלאכת המשכן, נמנו כל  
אחת כאב מלאכה.

81. בגמרא (עד, ב) למדין שמלאכת "האופה" לא היתה במשכן אלא מלאכת "מבשל", שהרי  
אין אפייה אלא בפת ופת אינה שייכת במלאכת המשכן, לעומת זאת בישול היה במשכן, שהיו  
מבשלים את סממני הצבע של תכלת וארגמן ותולעת שני. על פי זה לכאורה היה על התנא  
לשנות כאן מלאכת "המבשל" במקום "האופה", אלא משום שמשנתנו מפרטת את המלאכות  
שבהכנת הפת, לפיכך נקטה אפייה במקום בישול.

ראוי לציין שמלאכה אחרת מל"ט מלאכות המוזכרת במשנתנו - הינה "המבעיר", מכאן שאין  
קשר בין המבשל למבעיר, (כי אפשר לבשל גם ללא הבערה, וכן אפשר להבעיר שלא לצורך בישול  
אלא לצורך חימום וכדומה).

הצמר במקל או שסורקה במסרק. תולדותיו: סורק את הפשתן, **וְהַצֹּבְעוּ** - צובע את הצמר, וכן כל צובע, **וְהַטֹּוֹה** - העושה חוטים מצמר או מפשתים או מכותנה וכדומה **וְהַמִּסֵּךְ** - המותח את חוטי השתי בתוך הנול, **וְהַעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בָּתֵּי נִירִין** - שעשה או תיקן שתי טבעות או שתי לולאות, שבהם מכניס בכל טבעת או לולאה חוט שתי אחד, **וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין** - מכניס את חוטי הערב בשתי תולדותיו: אריגת רשת, קליעת חוטים וכדומה, **וְהַפּוֹצֵעַ** - קורע **שְׁנֵי חוּטִין** לאחר שגמר האריגה, חותך חוטי השתי הנשארים לתיקון האריגה, **הַקּוֹשֵׁר** קשר של קיימא<sup>82</sup>, **וְהַמְתִּיר** קשר של קיימא, **וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תַפְּרוֹת<sup>83</sup>**, **הַקּוֹרֵעַ עַל מְנַת לְתַפֵּר שְׁתֵּי תַפְּרוֹת** דהוי מקלקל על מנת לתקן<sup>84</sup>.

**שִׁבְעָה אֲבוֹת מְלָאכֹת בַּעֲבוּד הָעוֹר: הָצַד צָבִי** והוא הדין לשאר בעלי החיים, **הַשּׁוֹחֵטִין**, **וְהַמְפְּשִׁיטִין** את עורו, **הַמּוֹלְחִין** את העור, שהוא תחילת עיבודו, **וְהַמַּעְבֵּד אֶת עוֹרוֹ** בסיד<sup>85</sup>, **וְהַמּוֹחֵק** - מגרד את שערותיו ומחליקו, **וְהַמְחַתֵּכוֹ** לרצועות כפי שימוש. **שְׁנֵי אֲבוֹת מְלָאכֹת הַנוֹגְעוֹת לַכְּתִיבָה: הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְהַמּוֹחֵק עַל מְנַת לְכַתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת.**

רושמים בקרשים לידע איזה בן זוגו וכותב אות בזה ואות בזה, ופעמים שטעה ומוחק:

ביאורים והרחבות

82. בגמרא למדין, שמלאכת הקשירה נלמדת מצידי חלזון שהיו קושרין ומתירין את הרשתות שלהם, לצורך תפיסת החלזון שממנו הפיקו את הצבע למשכן.

83. בגמרא (עד, ב) למדין, שהחייב בתופר שתי תפירות הוא דווקא כשקשר לאחר שתפר, שאם לא כן אין התפירה של שתי תפירות עומדת ופטור. ונמצא שחייב משום שתי מלאכות: תופר וקושר.

84. בגמרא למדין, שמלאכת הקריעה היתה במשכן, במקרה שתולעת עשתה חור ביריעה, ועל מנת לתקנה יפה בלי קמטים, היו קורעים בצידי החור ותופרים אותו מחדש.

85. גרסינן בגמרא (עה, ב): היינו מולח היינו מעבד? רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו: אפיק חד מיניהו ועייל שירטוט.

ר' עובדיה מברטנורא  
המיסך. אורד"ר בלע"ז: בתי נירין. שנותן שני חוטין בתוך הבית ניר: הפוצע. מסיר חוטי הערב מעל השתי או השתי מעל הערב, לצורך אריגה: והקושר והמתיר. שכן צדי חלזון שממנו עושין התכלת קושרין ומתירין, שפעמים צריך ליטול חוטין מרשת זו להוסיף על זו, ומתיר מכאן וקושר כאן: והתופר וקורע. נמי היו ביריעות, שכן יריעה שאכלה עש ונקבה בו נקב קטן ועגול צריך לקרוע למטה ולמעלה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטין קמטין: והתופר שתי תפירות. והוא שקשרו, דאי לא קשרו לא קיימי. ומחייב תרתי משום קושר ומשום תופר: הצד צבי. וכל מלאכת עורו נוהגת בתחשים בעורותיהן: המולחו והמעבדו. בגמרא מקשה דהיינו מולח היינו מעבד, אלא אפיק חד מיניהו ועייל שרטוט במקומו, שמשרטט מאבות מלאכות הוא: הממוחקו. מגרד שער: מחתכו. מקציעו ומחתכו לרצועות וסנדלים: וכותב ומוחק. הוו במשכן, שכן

ר' עובדיה מברטנורא  
מכבה ומבעיר. באש שתחת  
דוד הסממנין: מכה בפטיש.  
הוא גמר מלאכה, שכן אומן  
מכה בסדן בגמר מלאכה, ואין  
מכה בפטיש חייב אלא בגמר  
מלאכה. ומנינא דרישא דמנה  
אבות מלאכות ארבעים חסר  
אחת, אף על גב דהדר חשיב  
להו חדא חדא, אתא לאשמעינן  
דאפילו עביד אינש כל מלאכות  
שבעולם בשבת אחת, בהעלם  
אחת, אי אפשר שיתחייב יותר  
מארבעים חטאות, דכולהו  
שאר מלאכות תולדות להנג  
אבות, ואשתכח דעביד אב  
ותולדה דיליה ולא מחייב אלא  
חדא: ג כל הכשר להצניע.  
שהוא דבר העשוי לצורך  
האדם: ומצניעין כמוהו. שיש  
בו שיעור הראוי להצניע: אין  
חייב אלא המצניעו. אם נעשה  
חביב על אדם אחד והצניעו,  
חייב על הוצאתו אם הוציאו,  
אבל אדם אחר אינו חייב עליו,  
דלגביה לאו מלאכה היא:  
ד עצה. תבן של מיני קטניות:  
כמלוא פי גמל. שיעורו גדול

שש מלאכות אחרונות: הַבִּנְיָה בִּנְיָן, וְהַסֹּתֵר בִּנְיָן;  
הַמְכָּה אש, וְהַמְבַּעֵר; הַמְכָּה בַּפְּטִישׁ לשם  
גמר מלאכה, וכל גמר מלאכה בכלל מלאכת "מכה  
בפטיש"; הַמוֹצִיא מְרֻשּׁוֹת לְרֻשּׁוֹת כגון שעקר  
מרשות היחיד והניח ברשות הרבים או להיפך. הָרִי  
אֵלוֹ אָבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אֶחָת<sup>86</sup>:

#### משנה ג

ועוד<sup>87</sup> כָּלֹל אַחֵר אָמְרוּ מַלְבֵּד ה"כלל גדול"  
שבתחילת הפרק: כָּל חִפֵּץ הַפֶּשֶׁר - הֵרָאוּ לְהַצְנִיעַ  
- לשמור אותו, וּמִצְנִיעִין בשיעור כְּמוֹהוּ - שבני  
אדם מחשיבים שיעור זה, וְהוֹצִיאוּ בְשֶׁבֶת בשוגג  
- חֵיב עָלָיו חֲטָאת אף אם המוציאו עשיר ואינו  
חשוב בעיניו<sup>88</sup>. וְכָל חִפֵּץ שֶׁאֵינוֹ כֶּשֶׁר לְהַצְנִיעַ או  
שהחפץ ראוי, אולם - וְאֵין מִצְנִיעִין שיעור כְּמוֹהוּ  
ורק אחד החשיבו והצניעו, וְהוֹצִיאוּ בְשֶׁבֶת בשוגג  
- אֵינוֹ חֵיב אֶלָּא זה הַמִּצְנִיעִין<sup>89</sup>:

#### משנה ד

הַמוֹצִיא תְּבֵן של תבואה, שיעורו לחיוב הוא  
כְּמֹלֵא פִי פָּרָה שהואיל והתבן הוא מאכל פרה,  
הולכים אחר שיעורה להוצאת שבת. המוציא עֵצָה -  
תבן של מיני קטניות, שיעורו כְּמֹלֵא פִי גְמֹל הגדול

#### ביאורים והרחבות

86. גרסינן בגמרא (עה, ב): "אלו" - לאפוקי מדרבי אליעזר, דמחייב על תולדה במקום אב.  
"חסר אחת" - לאפוקי מדרבי יהודה, דתניא: רבי יהודה מוסיף את השובט (המיישר את חוטי  
השתי) והמדקדק (המיישר את חוטי הערב), אמרו לו: שובט הרי הוא בכלל מיסך, מדקדק הרי  
הוא בכלל אורג.

87. הקדמה: מכאן ואילך דנה המשנה בפרטי אבות המלאכות שנשנו לעיל. תחילה דנה  
המשנה בדיני הוצאה שבה סיימה במשנה הקודמת. ממשנתנו ואילך דנים בקביעת השיעור  
לכל מיני דברים לענין החיוב בהוצאתם מרשות לרשות.

88. גרסינן בגמרא (עה, ב): אמר רבי יוסי בר חנינא: האי (משנתנו) דלא כרבי שמעון, דאי כרבי  
שמעון האמר (לקמן ח, א) "לא אמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן" (לכן לשית רבי  
שמעון מי שהדבר אינו חשוב בעיניו, אף אם יש בו כשיעור הנזכר במשנה - אינו חייב על הוצאתו).

89. גרסינן בגמרא (עו, א): אמר רבי אלעזר: הא דלא כרבי שמעון בן אלעזר, דתניא: כלל  
אמר רבי שמעון בן אלעזר: כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו,  
ובא אחר והוציאו - נתחייב זה (המוציא) במחשבה של זה (המצניע), שלא כדברי משנתנו שחייבה  
רק את המצניע עצמו).